

Борис Б. БРАЈОВИЋ*

ХИПЕРМНЕЗИЈА И АМНЕЗИЈА ИЛИ МНЕМОТЕХНИКЕ У ОБРАЗОВАЊУ И МЕДИЈИМА

Појам „образовање” има изворну упућеност на једну недјељивост, цјеловитост, на цјелину живота. Он је насупрот меросу, судбинској удвојености и одијељености, испарчаности, у распону онога што јесте и онога што треба да буде. Образовање је анамнетички чин у коме откривамо не само оно што јесмо него и оно што можемо да будемо, „не само оно што знамо него и оно што јесмо”¹. Оно је мјера између еволуције и темпоралности. Управо ће образовање као антрополошки периехомен задржати своју онтолошку фунгибилност израстањем из сизигије фисиса и есхатона из кинестезије културе и дјелатног ума. Образовање је заправо рађање, настанак цијелог бића из два дијела, из два бића, зато ће у античком појму образовања бити инкорпорирана два процеса, *раст и настајање*. Образовање ће бити процес посвећења у једну братственичку заједницу, братства не по крви већ по духу. Та синтетизујућа, интегришућа снага сваког образовања садржи у себи и једну дистинкциону моћ, дакле једну мјеру (метрон) између онога што је битно и онога што није битно за човјека, ону артикулацију хаоса гдје је образовање плод једне синтетичке аутогносије коју је већ грчки човјек назвао повратком к себи, ка својој правој природи а не стеченој.

Парадоксално, тако поред отвореног и универзалистичког идеала којем тежи свако образовање имамо и његову другу страну, коју такође морамо узети у обзир, а то је дистинктивна, ексклузивна усмјереност сваке педије. То не значи ништа друго до једноставну истину да се образовање не састоји у самом знању и да човјек није образован у оној мјери у којој

* Доцент, Универзитет Црне Горе

¹ Алаида Асман, *Рад на националном памћењу*, Библиотека XX в., Београд 2002, стр. 9.

располаже што већим знањем најразличитије врсте². „Знања и спознаје смију да важе као елемент образовања само ако се човјек путем њих дис- танцира управо од своје уплетености у све спољно и доспије до себе”³. Образовање је увођење у ону најсуштинскију људскост, у оно прије сва- ког постојања у саму биће човјека. Није битно колико знамо већ шта зна- мо и како знамо, то је онај суштински моменат, *differentia specifica* о којој говори Платон у *Федру* када спомиње свезналице које су за њега заправо незналице. Али најбоље чујмо самог Платона: „Ниси, дакле, изумио ли- јек за памћење, него за опомињање, а ученицима носиш привидну, а не истиниту мудрост, јер кад постану многослушалице без наставе, уобра- жаваће себи да су и свезналице (*polugnōmonej*), иако су већином незна- лице и тешко подношљиви у сапостојању (*xalepoi sunéinai*), јер су поста- ли назови мудраци (*doco/sofoi*) а не мудраци (*anti sofón*)”.

Дакле, ријеч је о односу образовања и памћења или о разликовању врста памћења, тј. о хипермнезији и амнезији као половима једног једин- ственог педагошког и дидактичког процеса. Платон ће управо у кључ- ном моменту цијеле хеленске културе, на прелазу између усмене у писме- ну културу упозорити на амбивалентност фонетског писма и разликова- ње између памћења и сјећања. „Ово знање, краљу, учиниће да Египћани буду мудрији, и да боље памте, јер је нађен лијек за памћење и мудрост”. Али Там одговори: „ Веома довитљиви Теуте, један може да произведе вјештине, а други да оцијени колико је у њима штете и користи за оне ко- ји ће се њима служити. Тако си и ти сада, као отац писмених знакова, у доброј намјери рекао супротно ономе што они могу. Они ће, наиме, у ду- шама оних који их науче рађати заборав због невјежбања памћења, јер ће људи, уздајући се у писмо, сјећање изазивати споља страним знацима, а неће се сјећати изнутра самим собом”. Имају, дакле, двије врсте памће- ња које су у вези са образовањем, односно писменошћу. Терминолошком разграничавању између памћења и сјећања могу нам помоћи различите метафоре о којима тако успјешно говори Alaida Asman⁴, али овдје је

² Ту је ријеч о тзв. фах идиотима.

³ Friedrich Tenbruck, *Bildung, Gesellschaft, Wissenschaft*, u: Dieter Oberndörfer (Hg.), *Wissenschaftliche Politik. Eine Einführung in Grundfragen über Tradition und Theorie*, Freiburg i. Br. 1962, str. 371 f.

⁴ Алаида Асман, наиме, анализујући пионирски есеј Хајнриха Вајнриха о овој те- ми, сматра да постоје само двије основне метафоре које заправо конституишу различите моделе памћења опредмећене у метафори *воштане таблице* и *магацина*. Оне имају специфично поријекло и припадају одређеним традицијама. Метафора магацина води поријекло из софистике и реторике, прагматичног усавршавања говорничке вјештине и капацитета памћења у оквиру технике убедљивог говора, технике која се може нау-

за нашу причу важна дистинкција између памћења као конкретног знања, Јингер би рекао као оног мишљеног што би могло кореспондовати са колективним памћењем односно историјским памћењем, и сјећања као личног чина, као унутрашњим или интерним аутобиографским памћењем. Садржај памћења могу да усвојим сам, као што и неко други може да ме подучи њему, међутим, сјећање нити могу да научим, нити неко може да ме подучи у њему. То је *mathos* достигнут кроз *pathos*, рекао би Платон. Ове двије различите мнемотехнике, нијесу супротстављене, јер „историја нашег живота је дио историје уопште. Но, ова потоња је, природно, много шира од оне прве. С друге стране, она нам прошлост приказује само у сажетом и схематизованом облику, док нам историја нашег живота пружа много потпунију и згуснутију слику”.

Код природног памћења, односно сјећања у нашем случају, процеси образовања, тј. увођења проживљених доживљаја у егзистенцијалне топоса имају асиметрично усмјерен ток. Њихово ангажовање није континуирано оријентисано и опосредовано је њему супротним процесом заборавања. За разлику од тога, вјештачко памћење има једну рационалну структуру коју карактерише персистентност и континуитет, јер је „један чин усмерен је на други”. У томе је и разлика између ових образовних мнемотехника, гдје се на личном плану вријеме појављује као противник и пријатељ сјећања. „Ако је суштина времена немогућност повратка, једносмерност кретања ка увек новом крају, онда је суштина сјећања негација ове законитости времена: сјећање преокреће оно што се не може обрнути и враћа оно што је изгубљено. Ако је вријеме побједник над првом вјечношћу, онда је сјећање саучесник друге вјечности”. Свакако да бисмо овдје могли отворити један круг тумачења есхатолошки оријентисаног сјећања које сотериолошки гради темпоралне нивое, али одустајем због економије времена.

Мнемотехнички модел образовања се мијења у складу са историјским искуством које је зависило од сразмјера или мјере између памћења и сјећања, односно хипермнезије и амнезије. Идеја образовања кре-

чити. Насупрот томе, метафора воштане таблице, коју је развио Платон, не односи се на вјештачко, него на природно памћење: оно је тајанствен божји дар и налази се у дубини људске душе. Вајнрих своју теорију сажима следећим ријечима: „Чињеница је да у духовној историји Запада постоје два различита поља слика за меморију. То је вероватно у вези са подвојеношћу феномена меморије: метафоре магацина окупљају се углавном око пола памћења, метафоре таблице, пак, око пола сјећања. Ако се задржимо на нивоу свакодневног језика, каже Вајнрих а у чему га слиједи и Асманова, можемо рећи да је памћење виртуелна способност и органски супстрат, за разлику од сјећања као актуелног процеса утискивања и актуализовања специфичних садржаја”.

таће се тако између утопијског идеала и политичког програма, да би се полако на мјесту отвореног и универзалистичког идеала, већ од епохе просветитељства, оно одвојило од ове норме хуманитета и било замијењено матрицама чврсто одређеног идентитета. Осамостаљење културе, а медији су најбољи доказ и плод осамостаљене и просветитељски настрајеног образовања, довешће до реорганизација друштвених група и њиховог интегрисање унутар новог пројекта. И тај процес ће бити праћен технолошким проналасцима, које ће појам образовања довести из једне ексклузивне позиције у инклузивну конструкцију. Информатичка технокултура је заправо киберкултура у којој симулакруми односе побједу над стварношћу, јер се брише разлика између „аутентичног бића и илузорне појавности”⁵. Ниче ће зато са правом говорити о празном бићу, и то из позиције човјека који је као мало ко био свјестан дубоке епохалне кризе хришћанског поретка ствари. Дакле, ту празнину бића треба нечим испунити, надокнадити да се не би у себи претворила у идол, у култ, а тада се свака различитост укида. Човјек све више заостаје за човјечанством и све више престаје бити „чело века” како би рекао Александар Бели, или оно биће које живи горњим начином. На нивоу актуалитета ми данас живимо једну холивудску драму, или што би сценаристи рекли имамо један онтички *cliffhanger*. Сваки наш дан, који је епизода, завршава се призором крајње неизвјесности. На то нас је на вријеме упозорио и Тукидид говорећи да је историја један паралогосни догађај ужаса. Гдје је ту живот свијета, гдје је ту живот живота, ако ми поклоните живот, опет виче Ниче, ја ћу вам из њега створити и културу. Култура јесте и зато се и сазнаје као осакаћена култура, култура осакаћених личности које помоћу протетичких помагала комуницирају: екрани компјутери, телефони, замјењују тјелесне органе; очи, руке, уши, итд. Умјесто људске цјеловитости, нуде се идеолошко и информационо препарирани људи. Информационе бомбе, како би рекао Пол Вирилио, непрестано експлодирају у нашој свијести, те изазивају онемелост, умртвљеност мисаоних способности, рећи ће Епштејн. Од толико несвареног знања и информација ствара се једна еклектична трауматизована неинвентивна умјетност. На тијелу и души сваког човјека стварају се трагови, отворене ране, трауме једне крвоточне историје⁶. Образовање има терапеутски ефекат, јер појединца, који је дезоријентисан модернизацијом, дово-

⁵ Žan-Mari Šefer, *Zašto fikcija?*, Svetovi, Novi Sad, стр. 6.

⁶ Хајдегеров појам посјекотине је корелативан Ничеовом уписивању у тијело и назива бол најмоћнијим помагалом мнемотехнике: „Нешто се пламеном утискује да би остало у памћењу: само оно што непрестано боли, остаје у памћењу”.

ди до повратка ка себи, до самоосвјешћења. Пико дела Мирандола ће у свом чувеном спису-говору *De dignitate hominis* рећи: „Ти ћеш твоју природу сам одређивати без ограничења, по твом нахођењу, којем сам те препустио”. То препуштање ће од проналаска фонетског писма на Западу водити ка једном континуираном дефрагментизовању и подвајању чула, функција, операција, стања, што ће по Диркемовом мишљењу коначно довести до друштвене аномије или, боље речено, до кибер антропологије. Аутообразовање, као самоодређење, основ је социјалне антропологије. Њиме човјек иступа из хаоса и ступа у једно ново стање, у *humanitatis novus*, једно организовано са-постојање у ком језик није само медиј већ архетипски чин савеза једне заједнице (*ratio* је дио *oratio*). Језик је човјеку омогућио процес сабирања искуства у једном виду „који омогућује лако преношење и максимално коришћење”⁷, и то у различитим видовима. Није случајно да је у прологу свог најпознатијег дјела, *Гутенбергова галаксија*, Маршал Меклаун развој технологије у освиту електронског доба, не заборавите ријеч је о 1962. години, довео у однос са развојем облика затвореног друштва, именујући публику као глобално племе. Електрична култура даје нашем животу племенски карактер јер раздваја човјека од три темељна педагошка концепта, од слободе, напретка и универзалности. Таква мнемотехничка архитектоника захтијева једну перцептуалну обуку (*Ausbildung*), која претходи сваком образовању (*Bildung*). Образовати се може само човјек а обучавати и животиња, у томе је разлика између „образовања” (*Bildung*) и „обуке” (*Ausbildung*). Та промјена имагинативне слике свијета, изазвана медиаморфосисом, доводи до једне одисејске перипетије. Наиме, мртви које Одисеј сусреће су нијем; они су са језиком изгубили и сјећање. Да би уопште могао да комуницира са њима, он претходно мора да им, макар привремено, врати и једно и друго: и језик и сјећање. Пред једном таквом загонетком и савремени човјек је постављен, он је заправо вјештачки пунољетан а природно малољетан налази се пред технолатријским изазовом. Образован по новом мнемотехничком моделу, човјек, заправо, постаје дио једног дехуманизованог свијета у коме нестаје онај *misterium tremens*, свијета који радикализује натурализацију и доводи до савршеног уподобљавања сваком облику програмираних чинов.

И то нас враћа на почетак, односно на крај мог излагања. Хипермнезија и амнезија су заправо полови једне унивокалне линеарности, која карактерише затворена друштва. За правилан однос потребна је мјера

⁷ Lesli A. White, *The Science of culture*, према М. Maklaun, *Gutenbergova galaksija*, стр. 16.

која даје могућност сагледавања стварности, један паноптикум на основу кога можете дјеловати. Појам „одговарајућег” (ἀρμόττον), који Диокле користи да би педагошки објаснио уравнотеженост и хармонију свега постојећег, јесте заправо метонимија појма правилне мјере (σύμμετρον, μέτρον), који чини суштину педагошког процеса. Дакле, од самих својих почетака, образовање претпоставља једну особену синтезу и хармонију, исомиру природних и антрополошких наука. Превладавање било ког аспекта ове синтезе доводи до дисхармоније, односно до несврховитости самог образовања.

Boris V. BRAJOVIĆ

HYPERMNESIA AND AMNESIA OR MNEMOTECHNICS
IN EDUCATION AND MEDIUMS

Summary

Electronical culture gives to our life the tribal character since this culture separates a man from three crucial pedagogical concepts: freedom, progress and universality. Such mnemotechnical architectonic demands perceptual training which precede the education. It is only man who is able to get education, while training is for beasts; it is essential difference between "education" and training. In fact, these two conditions, hypermnesia and amnesia, are two poles of one univocal linearity that is distinctive for closed societies. Proper relation is conditioned by need for measure that gives possibility to perceive reality, a panopticum which is essential for action.